

Een wandeling door het Nassaupark

Lars Wieringa

Inleiding

Honderd jaar geleden was er vanuit Joseph Biegels Villa Nassau aan de Brinklaan een doorkijk op het Nassaupark, dat aan de overzijde van de in 1874 aangelegde spoorlijn was gelegen. Het wandelpark Nassaupark veranderde destijds door verdere verkeveling al langzaam in een woonpark, dat het tot op heden nog is. Veel mensen, zelfs die in het Spiegel wonen, kennen het Nassaupark niet, alleen de laan die haar naam draagt.

Het thema van de Open Monumentendag 2009 is 'Op de kaart'. Daarbij kan duidelijk worden gemaakt waarom bepaalde gebieden beschermd dorpsgezicht zijn, zoals het Nassaupark.

Het begon met Biegels Villa Nassau

In 1874 liet Joseph Biegel, ondermeer oprichter van de Vereniging tot Verfraaiing der Gemeente Bussum, bij de Brinklaan een villa bouwen. Hij gaf deze villa de naam van zijn geboorteplaats, het Duitse graafschap Nassau. Hij liet daarbij een wandelpark aanleggen, op een stuk grond westelijk van de net aangelegde spoorlijn. Het omstreeks 1875 aangelegde wandelpark was ook bedoeld

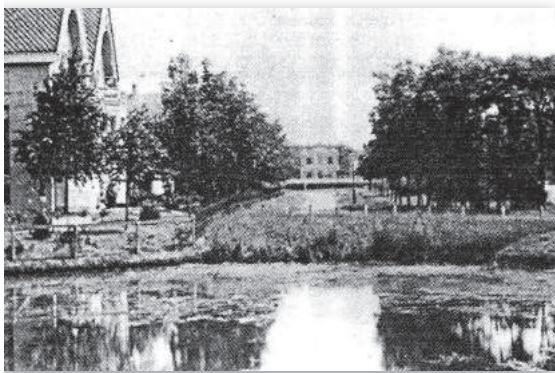
voor publiek. Eén van de paden van het wandelpark liep vanaf de Spiegelstraat naar de Middenlaan. Het pad slingerde langs de vijvers en kreeg zo zijn kenmerkende vorm. Het pad kreeg de naam Nassaupark.

Het gebied Nassaupark

Het Nassaupark, met zijn waterpartijen en beplanting, was de eerste aanzet van villa-exploitatie in dit deel van het Spiegel. De grenzen van het Nassaupark besloegen globaal de Meerweg vanaf het spoor om de grote vijver heen richting de Middenlaan, om de andere kleinere vijver heen richting Villa Nassau. Tussen Villa Nassau met diens

grote tuin en het Nassaupark was een lange zichtas gecreëerd, waardoor er een visuele verbinding ontstond tussen de twee door de spoorlijn gescheiden stukken groen. Landschapsarchitect Dirk Watzte ontwierp het Nassaupark waarbij gebruik werd gemaakt van de aanwezige sloot. Watzte was ook verantwoordelijk voor de landschappelijke inrichting van andere delen van het Spiegel, zoals het wandelpark met vijver (de Kom van Biegel).

Biegel had – naast het uitzicht vanuit zijn villa – ook een zakelijke reden om het park te laten ontwerpen. In een ingezonden brief aan de Gooi- en Eemlander in december 1878 beschreef hij de rol die villa-exploitanten speelden bij het verfraaien van Bussum. Zo moest het Nassaupark onder het oog van voorbijsporend publiek worden gebracht. Destijds lagen er aan de spoorlijn twee villa's,

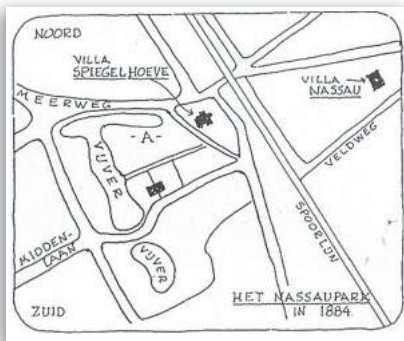

Doorkijk op Villa Nassau vanuit het Nassaupark (links 4a en 4)

Uitzicht op de Middenlaan rond 1900 (links Nassaupark 15 en Villa Beaulieu nog niet zichtbaar), Villa Meo Votis was nog niet gebouwd

Biegels Villa Nassau aan de oostzijde en aan de westzijde aan het begin van de Meerweg Villa Spiegelhoeve. Treinreizigers zagen vanaf station Hilversum kort voor het nieuwe station Naarden-Bussum twee grote villa's tussen park en een verder leeg heidegebied.

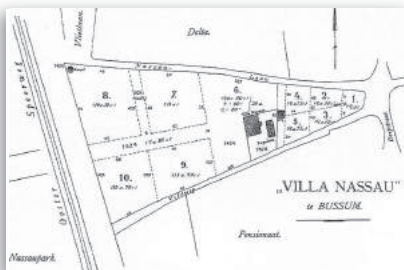
Schets Nassaupark en zichtlijn met Villa Nassau (situatie in 1884)

Fragment kaart Verfraaiingsvereniging 1884 (Villa Nassau, Villa Rustoord en Nassaupark 4 en 4a)

Ontwikkeling van wandelpark naar woonpark

Kort na de aanleg van het wandelpark waren er al ontwikkelingen om het gebied te verkavelen. Waarschijnlijk was dat vanaf het begin de opzet. Verder speelde mee dat Biegel in 1880 verhuisde naar de nieuwe Villa Solitude, die kwam te liggen aan wat later de Kom van Biegel zou heten. Tussen het spoor, de Veldweg en een laan die later de Nassaulaan zou worden genoemd werden de gronden behorend bij de tuin van Villa Nassau verkaveld.

Verkaveling gronden Villa Nassau in 1880 (goed te zien is de zichts)

Biegel had zijn villa laten veilen. Interessant is dat in de veilingnotitie stond: "... een weg breed 10 meter tegenover het Huis tot behoud van uitzicht naar het Nassaupark ...". Villa Nassau ging later op in diverse verbouwingen. Een klein deel van de eerste verdieping van de villa was tot voor de bouw van een appartementencomplex aan de Veldweg-zijde enige jaren geleden, nog te zien vanaf de Veldweg. Villa Spiegelhoeve werd in 1907 afgebroken. Aan de westzijde van het spoor werden aan het pad dat later Nassaupark zou heten de eerste villa's gebouwd. Op de beroemde kaart van de Verfraaiingsvereniging uit 1884 is de dubbele villa (Nassaupark 4 en 4a) reeds te zien. Ook Villa Rustoord is reeds gebouwd.

Gezien de vaak gecompliceerde eigendomsverhoudingen en de afzijdigheid die de gemeente in die tijd betrachtte tot de woningbouw, werd het Spiegel niet als één geheel ontwikkeld. Ook waren de percelen van verschillende grootte, wat nog werd versterkt door de verkoop en verdere opsplitsing van bouwpercelen. Getracht werd het Spiegel goed te ontsluiten maar niet voorkomen kon worden dat de wegenstructuur soms grillig tot stand kwam. In het Nassaupark bijvoorbeeld liep de Meerweg door tot aan het spoor. Met het afbreken van Villa Spiegelhoeve en de hervekaveling van het gebied kwam het laatste gedeelte te vervallen en werd de Meerweg feitelijk verlegd.

Verkaveling van het Nassaupark

J.W.F. Haverkamp kocht in 1884 de dubbele Villa Nassau-park 4/4a van de heer Wijnand. Later wordt de aangrenzende vijver, die door witte paaltjes van de weg wordt gescheiden, ook wel 'de Kom van Haverkamp' genoemd. In 1889 wordt aan de overzijde een villa gebouwd die Villa Plantyn zou gaan heten (Nassaupark 11). De eerste bewoner, een boekdrukker, eerde met de naam de boekdrukker Plantyn (1520-1589), precies 300 jaar na diens sterfdag. In de jaren 1893-1895 worden er aan dezelfde zuidzijde van het paadje dat later Nassaupark zou heten nog een aantal villa's gebouwd. Aan de noordzijde wordt in 1904 een dubbele villa gebouwd, waarvan de rechterhelft nu bekend is onder de naam 'Gluck Auf'. Aan de kruising Nassaupark/Middenlaan/Graaf Wichmanlaan verrijzen vier villa's. De eerste, de kleinste en de enige nog bestaande, ligt ten zuidoosten van deze kruising. Het is een geschakelde dubbele villa die kenmerkend is doordat de ene helft is gelegen aan de Graaf Wichmanlaan (nummer 14) terwijl de andere helft is gelegen aan het Nassaupark (nummer 15). De eerste steenlegging is van 24 november 1893. Tussen deze villa en Villa Plantyn lag de kleinere vijver. Ten noordoosten van de kruis-

sing Nassaupark/Middenlaan/Graaf Wichmanlaan lag Villa Rustoord. Ten noordwesten lag de bekende Villa Meo Votis (1904). De villa was gelegen aan de Kom van Haverkamp die daarvoor gedeeltelijk werd gedempt. De villa lag het meest centraal in het gebied Nassaupark. Dat was naast dat het een prachtige villa was, ook een reden waarom die vaak op ansichtkaarten van het Nassaupark terug te vinden is. Ten zuidwesten lag tenslotte Villa Beaulieu.

Villa Rustoord met op de voorgrond de kleinere vijver (met eilandje), foto collectie Heyne

Bebouwing aan de Graaf Wichmanlaan

Ter zuidzijde van de kleinere vijver worden in de bocht van de Graaf Wichmanlaan aan weerszijden ook een aantal villa's gebouwd. Waarschijnlijk niet toevallig loopt de laan daardoor om de vijver. De grens van het Nassaupark aan de zuidzijde wordt gevormd door de villa die gelegen is aan de Graaf Wichmanlaan 3.

In de oksel van de bocht van de Graaf Wichmanlaan liet L.F. Bendsorp in 1898 een grote villa bouwen. De witte villa werd bekend als Villa Bendsorp hoewel de villa was genoemd naar de plaats in Venezuela (Maracaibo) waar de door Bendsorp verwerkte cacaobonen oorspronkelijk vandaan kwamen. Ten noorden van de kruising Middenlaan/Nassaupark werden aan de Graaf Wichmanlaan ook een aantal villa's gebouwd. Daarvan bestaan de nummers 22a en 24 nog steeds; zij grenzen met hun achterzijde aan de grote vijver aan de Meerweg.

Links gedeelte Villa Amalia, midden Villa's Graaf Wichmanlaan, rechts Meo Votis

Bebouwing aan de Meerweg

Aan de noordzijde van de Meerweg worden ook een aantal villa's gebouwd. De nummers 2a-4 en 6-8 bestaan daarvan nog steeds. Ten zuidzijde van de Meerweg werd

in 1903 Villa Amalia gebouwd. Opdrachtgever Johannes Hulsman noemde de villa naar zijn echtgenote Amalia. Via een brug over het water langs de Meerweg was de villa bereikbaar. Aangrenzend lag de grote vijver die voor het grootste gedeelte bij dit perceel behoorde.

Ontwikkelingen nadien

De verkaveling van het Nassaupark gaat – net als in het Spiegel – niet plangewijs en nogal grillig. Ook hier is de trend dat grote percelen worden opgesplitst en de grote villa's die daar staan worden afgebroken. Villa Rustoord wordt afgebroken en op die plaats komt in 1969 de Stendalfat. Op het perceel van Villa Beaulieu, die wordt afgebroken in 1974, verrijzen drie semi-bungalows. Villa Meo Votis krijgt eerst een bestemming als rusthuis voor demente bejaarden. Daartoe wordt een gedeelte van de grote vijver gedempt en een verbindingsgalerij gebouwd met de villa op nummer 4a. Later wordt Villa Meo Votis als cultureel en later kerkelijk centrum krijgt het na een grondige restauratie in 1988 een kantoorbestemming. Het wordt een rijksmonument. Het is nu met het aangrenzende water – een gedeelte van de grote vijver – een kenmerkende plaats in het gebied Nassaupark.

Aan de zuidzijde van het Nassaupark wordt de kleinere vijver gedempt. In 1964 komt daar een Protestants Christelijk Bejaardentehuis 'Spiegelzicht'. Er wordt een verbindingsgalerij gebouwd met Villa Bendsorp. In 1996 wordt het bejaardentehuis afgebroken en Villa Bendsorp weer afgesplitst.

Meo Votis (ansichtkaart)

Meo Votis na demping vijver, foto collectie Heyne

Aan de Nassauparkzijde wordt op het vrijkomende terrein een twee-onder-één-kap gebouwd. Aan de Spiegeldwarsstraat zijde komt het appartementengebouw Spiegelzicht.

Beschermde dorpsgezicht

Het Spiegel wordt in 2006 benoemd tot een beschermd dorpsgezicht. De Monumentenwet van 1988 omschrijft gezichten als “groepen van onroerende zaken die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang dan wel hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde en in welke groepen zich één of meer monumenten bevinden”. Uit de toelichting blijkt dat: “het Spiegel van algemeen belang wordt gevonden vanwege de bijzondere cultuur- en architectuurhistorische, alsmede de landschappelijke en stedenbouwkundige waarden. Het gebied vormt een in fases aangelegd en gebouwd karakteristiek Goois villapark uit de periode 1875-1940. Het Spiegel is mede ontworpen door gerenommeerde (landschaps) architecten zoals de heer D. Watzet. De infrastructuur en inrichting van de openbare ruimte zijn voor een groot deel vanuit particulier initiatief tot stand gekomen. Opvallende kenmerken zijn het kronkelige stratenpatroon, het dominante groen en de architectuur, waaronder enkele topmonumenten”.

Luchtfoto gedeelte Spiegel uit 1955
(diagonaal loopt de Middenlaan-Nassaupark)

Bij het bepalen van de exacte begrenzing van het beschermde dorpsgezicht het Spiegel wordt na inspraak uiteindelijk toch rekening gehouden met de historische grenzen van het Nassaupark. Na een eerdere afwijzing acht de Rijksdienst voor de Monumentenzorg het op basis van nader door de gemeente verstrekte informatie reëel om alsnog de voorgestelde grenswijziging aan te passen: “Het gaat hier om een deels nog gaaf aanwezige oorspronkelijke structuur. Het gebied rondom het Nassaupark is bovendien van cultuurhistorische waarde, vanwege de exploitatie van het villapark dat startte vanaf het Nassaupark in 1874”. Daarmee krijgt het gebied de erkenning die het verdient! Behalve een groot aantal villa's is de stratenstructuur grotendeels hetzelfde gebleven als zo'n 100 jaar geleden. In mindere mate geldt dat voor het parkgedeelte. Vanuit de trein valt vooral de 'groene entree' bij Villa Amalia op. Iedereen die enigszins bekend is met Bussum – en wel eens voor het spoor staat – kent die plek. Maar er is een minder bekende kant van het gebied Nassaupark en die gaat verder dan de laan die ernaar is vernoemd: het Nassaupark.

Open Monumentendag 2009

Het landelijke thema van de Open Monumentendag 2009 'Op de kaart' betekent:

“(…) aandacht voor monumenten die op een of andere

Fragment kaart Rijksdienst met aanduiding beschermd dorpsgezicht
(lijn met halve bolletjes)

manier ooit op de kaart zijn gezet. Het zijn vaak markante gebouwen die een (stedenbouwkundige) ankerfunctie hebben of op een andere manier op een bijzondere of bepalende plek gelegen zijn. (...) Van oudsher worden deze gebouwen al aangegeven op landkaarten of plattegronden; stadsgezichten, topografische kaarten, uitbreidingsplannen, gravures en ontwerptekeningen. Ze worden beschreven in reisgidsen en zijn ook op een ansichtkaart verkrijgbaar. (...) Het thema 'Op de kaart' heeft een link met de actualiteit. Duidelijk gemaakt kan worden waarom gebieden beschermd dorps- of stadsgezicht zijn en waarom bepaalde monumenten gemeentelijke of rijksbescherming genieten”.

Tot slot

Het thema van de Open Monumentendag 2009 sluit heel mooi aan bij mijn initiatief om niet alleen de geschiedenis van het Nassaupark te beschrijven maar om tevens een stap verder te gaan door het Nassaupark in kaart en in beeld te brengen zoals het er zo'n honderd jaar geleden uitzag. Het doel is daarover in een volgend nummer van het Bussums Historisch Tijdschrift te schrijven. Alle huidige bewoners van het Nassaupark worden benaderd om informatie aan te leveren zoals oude foto's, kaartmateriaal, bouwtekeningen en schetsen. Maar ook bijdragen van anderen zijn van harte welkom bij Lars Wieringa, Nassaupark 15.

Bronnen

- Jannes de Haan, *Gooische villaparken, ontwikkeling van het buitenwonen in het Gooi tussen 1874 en 1940* (1990).
- Gerard Langemeijer, *Het Spiegel in kaart gebracht* (1990).
- Paul Schneiders, *Buitengewoon Bussum, van boerengedruht tot villadorp* (2005).
- G.H.J. Holthuisen-Seegers, *Amalia, beelden van een Spiegelpanid*.
- *Bussum, van boven bekeken 1924-1977* (2005).
- Archief gemeente Bussum.
- www.beeldvanbussum.nl (fotocollectie Martin Heyne)
- www.bussum.nl
- www.openmonumentendag.nl